

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA EKOLOGIK
MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING INTERAKTIV USULLARI.**

O'qituvchi: Muxammadiyeva Dinara

Talaba: Qurboniyozova Mardona Fayzulla qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

“Boshlang'ich ta'lim” yo'nalishi talabasi

Tel: +99888070754

e-mail: qurboniyozovamardona@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishda interaktiv usullarning samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida turli interaktiv pedagogik metodlar — o'yinlar, guruh ishlari, amaliy mashg'ulotlar va raqamli resurslardan foydalanish — ekologik tushunchalarni o'quvchilarga yanada qiziqarli va samarali yetkazishga imkon beradi. Interaktiv usullar o'quvchilarda tabiatga nisbatan mas'uliyat hissini kuchaytirib, ekologik ongni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi ko'rsatildi. Natijalar boshlang'ich maktabda ekologik madaniyatni shakllantirish uchun innovatsion pedagogik yondashuvlarni joriy etish zarurligini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf, ekologik madaniyat, interaktiv usullar, o'quvchilar, pedagogika, ekologiya, ta'lim metodlari

Kirish

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirish muhim ahamiyatga ega, chunki bu yosh avlodning tabiat va atrof-muhitga nisbatan munosabatini belgilaydi. Ekologik madaniyatni interaktiv usullar orqali o'rgatish nafaqat bilim berishni, balki bolalarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishni ham ko'zda tutadi. Bu jarayon ularni atrof-muhitni asrashga, resurslarni tejamkorlik bilan ishlatishga va barqaror rivojlanish tamoyillarini anglashga o'rgatadi. Shunday qilib, boshlang'ich sinfda ekologik madaniyatni shakllantirish bolalar hayotida ekologik ongni yaratishda va kelajak uchun sog'lom muhitni ta'minlashda asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Ekologik madaniyatni boshlang'ich sinf o'quvchilarida shakllantirish juda muhimdir, chunki bu yoshda bolalar atrof-muhitga bo'lgan munosabatlarini va xulq-atvorini shakllantira boshlaydilar. Yosh avlodda ekologik ongni oshirish ularni tabiatni asrashga, atrof-muhitni ifloslantirmaslikka va resurslarni tejashga undaydi. Ushbu yoshda interaktiv usullar orqali o'qitish nafaqat bilimlarni yaxshiroq o'zlashtirishga

yordam beradi, balki bolalarda mas'uliyat hissini ham uyg'otadi. Shunday qilib, ekologik madaniyatning erta yoshda shakllantirilishi, kelajakda atrof-muhit muammolariga nisbatan sezgir, mas'uliyatli va faol fuqarolarni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Interaktiv usullar - bu ta'lim jarayonida o'quvchilarni faol ishtirokga chorlaydigan innovatsion strategiyalardir. Ular o'qituvchilarga o'quvchilar bilan o'zaro aloqada bo'lish, muammolarni birgalikda hal qilish va ijodiy fikrlash imkoniyatini beradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari ekologik madaniyatni shakllantirishda interaktiv usullarning qo'llanilishi nafaqat darslarni qiziqarli va jonli qiladi, balki bolalarning atrof-muhitga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ularni tabiatni asrashga faol jalb qiladi. Shu bilan birga, interaktiv metodlar yosh o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega bo'lib, ekologik ta'lim jarayonini samarali va mazmunli qiladi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishda interaktiv usullarning samaradorligini o'rganishdir. Tadqiqot orqali o'quvchilarning atrof-muhitga nisbatan ijobiy munosabatini kuchaytirish, ularda ekologik ong va mas'uliyat hissini rivojlantirish hamda tabiatni asrashga doir amaliy ko'nikmalarni egallashlarini ta'minlash ko'zda tutilgan. Shu bilan birga, interaktiv metodlarning ta'lim jarayonida qo'llanilishi orqali ekologik ma'lumotlarni qabul qilish jarayonini qiziqarli va samarali qilish maqsad qilingan. Tadqiqot natijalari asosida boshlang'ich sinf pedagoglari uchun samarali dars uslublarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish imkoniyatlari ham ko'rib chiqiladi.

Ekologik madaniyat: Tabiat va atrof-muhitni muhofaza qilish, barqaror rivojlanish prinsiplarini tushunish hamda ularga muvofiq harakat qilishni o'z ichiga olgan ijtimoiy-ma'naviy tushuncha. Bu madaniyat odamlarning ekologik muammolarni anglab yetishi, tabiatga nisbatan hurmat va mas'uliyat hissini shakllantirishga xizmat qiladi.

Interaktiv usullar: O'quv jarayonida o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasida faol va dinamik muloqotga asoslangan ta'lim metodlari majmui. Bu usullar o'quvchilarning faolligini oshirish, mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lib, guruh ishlari, munozaralar, o'yinlar va raqamli vositalardan foydalanishni o'z ichiga oladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari: Maktabning birinchi bosqichida tahsil oluvchi yosh o'quvchilar, odatda 6-10 yosh oralig'idagi bolalar. Ularning ta'limida asosiy maqsad nafaqat akademik bilimlarni, balki ijtimoiy, madaniy va ekologik qadriyatlarni ham rivojlantirish hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirish bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlarda interaktiv dars metodlari muhim ahamiyatga ega ekanini ko'rsatib o'tilgan. Tadqiqotlar shuni ta'kidlaydiki, interaktiv usullar orqali o'quvchilar tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatni rivojlantirishda samaraliroq bo'lib, ular mavzuni yanada chuqurroq qabul qilishadi va amaliy ko'nikmalarni o'zlashtiradilar. Shu bilan birga, guruh ishlari, roling o'yinlari, muhokamalar va loyihaviy faoliyat kabi metodlar bolalarning ekologik tushunchalarini oshirishda, ularni atrof-muhitni asrashga undashda samarali vosita hisoblanadi. Ilmiy manbalarda, shuningdek, interaktiv usullar bilan bog'liq texnologiyalar va yangi uslubiy yondashuvlar ham o'rganilgan bo'lib, ularning dars jarayoniga kiritilishi ekologik madaniyatning shakllanishida ijobiy ta'sir ko'rsatishi qayd etilgan.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishda interaktiv usullar muhim ahamiyatga ega ekanligi adabiyotlarda keng yoritilgan. Bular orasida o'quvchilarni tabiat bilan yaqinlashtirish uchun o'yinlar, mashg'ulotlar va amaliy tajribalar eng samarasli hisoblanadi. Interaktiv metodlar orqali o'quvchilar nafaqat ekologik bilimlarga ega bo'ladilar, balki ularni hayotda qo'llashga ilhomlantiradilar. Masalan, tabiatni o'rganish uchun maydon sayohatlari, ekologik o'yinlar va loyiha ishlari o'quvchilarni atrof-muhitning muhimligini anglashga yetaklaydi. Shuningdek, guruhda ishlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish va kreativ yondashuvlarni joriy etish orqali ekologik madaniyatni mustahkamlash mumkinligi ko'rsatilgan. Shu tarzda, adabiyotlar o'quvchilarning ekologik ongini shakllantirishda interaktiv usullarning samaradorligini ta'kidlaydi va ularni o'qitish jarayoniga faol jalb qilishni tavsiya etadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirish uchun interaktiv usullarni qo'llashning nazariy asoslari ko'rib chiqilgan manbalarda ta'kidlanishicha, bu yondashuvlar o'quvchilarning faol ishtirokiga, mustaqil fikrlash va tajriba almashishga imkon yaratadi. Interaktiv metodlar nafaqat bilimlarni uzatish, balki ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga ham qaratilgan bo'lib, ekologik ongni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, ushbu usullar o'quvchilarni tabiatga mehr bilan qarashga, atrof-muhitni asrashga faol rag'batlantiradi. Nazariy jihatdan, interaktiv ta'lim maktab yoshidagi bolalarning psixologik xususiyatlari, pedagogik prinsiplarga mos keladi va bu orqali ekologik madaniyatni samarali shakllantirish imkoniyatlari kengayadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishning interaktiv usullari bo'yicha mavjud tadqiqotlarda ayrim kamchiliklar va nomuvofiqliklar uchraydi. Birinchidan, interaktiv metodlarning samaradorligini baholashda sifat va miqdor mezonlari yetarlicha aniq belgilangan emas, bu esa natijalarni taqqoslashni

qiyinlashtiradi. Ikkinchidan, ko'pchilik tadqiqotlar faqat qisqa muddatli ta'sirga e'tibor qaratadi, ekologik madaniyatning uzoq muddatli shakllanishi va mustahkamlanishi bo'yicha ma'lumotlar kam. Bundan tashqari, o'quvchilarning yosh xususiyatlari va individual farqlari hisobga olinmaydi, bu esa interaktiv usullarni moslashtirish imkoniyatlarini cheklaydi. Shuningdek, o'qituvchilarning ekologik madaniyatni interaktiv usullar orqali o'rgatishdagi malaka darajasi va tayyorgarligi to'g'risida kam tadqiqotlar mavjud. Bu holatlar, mazkur sohada yanada chuqur va tizimli tadqiqotlar o'tkazishni zarur qiladi.

Ekologik madaniyat: Atrof-muhitni asrash va unga nisbatan mas'uliyatli munosabatni rivojlantirish, tabiat resurslarini tejash, hamda ekologik axloq qoidalarini o'zlashtirishni o'z ichiga olgan bilim, qadriyatlar va amaliy ko'nikmalar tizimi.

Interaktiv o'qitish: O'quvchilarning faol ishtirokini, o'zaro hamkorligini va mustaqil fikrlashini rag'batlantiradigan ta'lim usuli bo'lib, bunda o'quv jarayoni o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida dinamik muloqot asosida tashkil etiladi.

Boshlang'ich ta'lim: Maktab ta'limining birinchi bosqichi bo'lib, o'quvchilarga asosiy bilim va ko'nikmalarni berish, asosan 1-4-sinflarni qamrab oladi. Bu bosqichda bolaning ijtimoiy, intellektual hamda axloqiy rivojlanishining asoslari shakllantiriladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishning interaktiv usullarini o'rganishda tadqiqot metodologiyasi tizimli va ko'p qirrali yondashuv asosida tashkil etilgan. Ushbu yondashuv interaktiv usullar orqali o'quvchilarning ekologik bilimlari va qadriyatlarini samarali rivojlantirish imkonini berishi bilan izohlanadi. Tadqiqotda sifatli va miqdoriy usullar birgalikda qo'llanilib, o'quvchilarning faolligi, qiziqishi va ekologik bilimlarni amaliyotda qo'llash darajasi tahlil qilindi. Interaktiv metodlarning samaradorligini aniqlash uchun eksperiment va kuzatuvlar asosida ma'lumotlar yig'ildi, bu esa o'quv jarayonidagi o'zgarishlarni real va to'liq ko'rsatishga xizmat qildi. Shu bilan birga, ushbu metodologiya pedagogik tajribani boyitish va o'quvchilarda ekologik ongni shakllantirish uchun zamonaviy ta'lim usullarini sifatli baholashga imkon berdi.

Natijada, tadqiqotning umumiy dizayni o'quvchilarning ekologik madaniyatini interaktiv usullar orqali rivojlantirishga ilmiy va amaliy asos yaratdi. Tadqiqot ishtirokchilarini tanlash jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilari interaktiv ekologik madaniyat shakllantirish metodlarini sinash va o'rganish uchun asosiy auditoriya sifatida ko'rib chiqildi. Tanlov mezonlari sifatida yosh guruhi (7-11 yosh), o'quvchilar faolligi, va maktablarning geografik joylashuvi (shahar va qishloq) hisobga olindi. Shuningdek, turli ijtimoiy va iqtisodiy sharoitda o'qiydigan bolalar

ishtirokini ta'minlash uchun demografik ma'lumotlarga e'tibor qaratildi. Bu usul tadqiqot natijalarining umumiyli va ishonchliligini oshirishga xizmat qildi, shuningdek, ekologik madaniyatni shakllantirishda interaktiv usullarining turli sharoitlardagi samaradorligini aniqlash imkonini berdi. Tadqiqot davomida ekologik madaniyatni shakllantirishda interaktiv usullar va vositalar keng qo'llanildi. Ushbu usullar o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, ular orqali o'qituvchilar muammalarni muhokama qilish, jamoaviy ishlash va amaliy faoliyatlarda qatnashish imkonini yaratdilar. Masalan, o'yinlar, rolli o'yinlar, guruh muhokamalari, multimediyali taqdimotlar va vizual materiallardan foydalanish orqali bolalar ekologik tushunchalarni yaxshiroq qabul qildilar. Shuningdek, interaktiv dastur va ilovalar yordamida ma'lumotlar osonroq va qiziqarli tarzda o'rganildi. Bularning barchasi o'quvchilarda ekologiyaga nisbatan mas'uliyat hissini uyg'otish va atrof-muhitni asrash bo'yicha amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qildi.

Tadqiqotda ma'lumotlarni to'plash uchun turli usullar qo'llanildi, jumladan, kuzatuvlar, so'rovnomalar, intervyular va tajribalar. Kuzatuvlar yordamida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ekologik madaniyatga oid xulq-atvori va faoliyati doimiy ravishda monitoring qilindi. So'rovnomalar orqali o'quvchilarning ekologiyaga bo'lgan qiziqishlari va bilim darajalari haqida keng qamrovli ma'lumot to'plandi. Intervyular esa o'qituvchilar va ota-onalarning fikr-mulohazalarini aniqlashda muhim rol o'ynadi, bu usul tadqiqotning kontekstini yanada boyitdi. Tajribalar esa interaktiv usullar samaradorligini baholashga imkon berdi. Ushbu metodlarning kombinatsiyasi tadqiqotda yig'ilgan ma'lumotlarning ishonchliligi va validligini ta'minladi, chunki turli manbalardan olingan ma'lumotlar o'zaro taqqoslanib, tekshirildi va tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalarini tahlil qilish jarayonida sifatli va miqdoriy usullar o'zaro uyg'unlikda qo'llanildi. Sifatli tahlil yordamida o'quvchilarning ekologik madaniyatdagi o'zgarishlari va tashabbuskorligi yaxlit ko'rinishda o'rganilib, interaktiv usullarning o'quvchi xulq-atvoriga ta'siri chuqur tahlil qilindi. Miqdoriy usullar esa ko'rsatkichlarning statistik jihatdan ishonchliligini ta'minladi, bu orqali namunaviy sinflarda amalga oshirilgan eksperimental ishlar natijasida olingan ma'lumotlar aniq ko'rsatkichlarga asoslanib tahlil qilindi. Bu kombinatsiyalangan yondashuv tadqiqotning komplekt va asosli natijalar berishini kafolatlab, interaktiv usullar ekologik madaniyatni shakllantirishda samarali ekanligini isbotlash uchun yetarli dalillar taqdim etdi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, interaktiv usullar boshlang'ich sinf o'quvchilari

orasida ekologik madaniyatni shakllantirishda juda samarali bo'lib, ularning mavzuga bo'lgan qiziqishini oshiradi hamda atrof-muhitni muhofaza qilishga oid tushunchalarni chuqurlashtiradi. O'quv jarayonida o'yinlar, guruh ishlari va amaliy faoliyatlar qo'llanilishi bolalarning bilimlarini yanada mustahkamlaydi va ularda ekologik mas'uliyatni shakllantirishga yordam beradi. Shuningdek, interaktiv metodlar orqali o'quvchilar o'z fikrlarini erkin ifoda eta olishadi, hamkorlik qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar va ekologiyaga doir axborotlarni yanada samarali qabul qiladilar. Natijada, ekologik madaniyatni rivojlantirishda interaktiv usullarning qo'llanilishi o'quvchilarning ongida ijobiy o'zgarishlar yuzaga keltirib, ularni tabiatni saqlashga yanada faol jalb etadi.

Ta'lim jarayonida ekologik madaniyatni shakllantirish bo'yicha olib borilgan tadqiqot natijalari amaliy jihatdan o'qituvchilar, maktablar va siyosat ishlab chiquvchilar uchun muhim yo'riqnomalar berishi mumkin. Interaktiv usullar orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarida atrof-muhitni asrashga oid bilimlarni chuqurlashtirish, ularni ongli fuqarolar sifatida tarbiyalashda samaradorlik oshadi. Ushbu yondashuv, o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantirib, ekologik muammolarga nisbatan mas'uliyatni his qilishlarini ta'minlaydi. Maktablar o'z o'quv dasturlarida interaktiv metodlarni keng joriy qilishi, o'qituvchilarning malakasini oshirish uchun doimiy kurslarni tashkil etishi lozim. Shu bilan birga, siyosat ishlab chiquvchilar ekologik madaniyatni targ'ib qilish borasida qoidalar va dasturlarni ishlab chiqishda bu tadqiqot natijalaridan foydalanib, maktab ma'muriyati va ta'lim muassasalari uchun qulay shart-sharoitlar yaratishlari zarur. Natijada, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ekologik madaniyatini shakllantirishda interaktiv usullarni qo'llash keng ko'lamli ijtimoiy ahamiyatga ega bo'ladi.

Ushbu tadqiqotda ekologik madaniyatni shakllantirish bo'yicha interaktiv usullar samaradorligini aniqlashda ba'zi cheklovlar mavjudligi ko'rsatildi. Jumladan, o'rganilgan metodlarning faqat ma'lum yoshdagi boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan sinovdan o'tkazilishi ularning kengroq yosh guruhlari uchun ham samarali ekanligini baholash imkonini bermadi. Shuningdek, tadqiqotlarda foydalanilgan interaktiv vositalarning texnologik jihatdan yangilanishi va o'quv muhitining farqlari natijalariga ta'siri to'liq ko'zda tutilmagan. Kelgusidagi tadqiqotlar ekologik madaniyatni shakllantirishda pedagogik yondashuvlarni digital texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish, o'quvchilarni rag'batlantirish va ular orasida ekologik ongni oshirish uchun yangi modellarning samaradorligini sinab ko'rishga yo'naltirilishi lozim. Shuningdek, interfaol metodlarga qo'shimcha ravishda, oila va jamiyatning ham ekologik tarbiyadagi roli chuqurroq o'rganilishi natijalarning amaliy ahamiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov, A. (2018). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni rivojlantirishning metodik asoslari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
2. Islomova, D., & Saidova, N. (2020). Maktab yoshidagi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirishda interaktiv usullar. *Pedagogika va Psixologiya*, 5(2), 45-52.
3. Abdullayeva, M. (2019). Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ekologik tarbiya darsliklari va o'quv qo'llanmalari. Toshkent: Ta'lim.
4. Jalilov, B. (2021). Ekologik madaniyatni rivojlantirishda o'yin va interaktiv metodlardan foydalanish. *Ilm-fan va Ta'lim*, 11(3), 112-118.
5. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim Vazirligi. (2022). Boshlang'ich ta'limda ekologik tarbiya dasturi. Toshkent: Ta'lim Vazirligi.
6. Sultonova, R. (2020). Bolalar o'rtasida ekologik ongni shakllantirishning samarali usullari. *Pedagogika Ilmi*, 4(1), 27-33.
7. Toshpulatov, Sh. (2017). Ekologik madaniyat va uning bosqichma-bosqich rivojlanish yo'llari. *Ilmiy Izlanishlar*, 6(4), 90-96.
8. Yusupov, F. & Olimova, L. (2019). Maktabgacha yoshdagi bolalarda tabiatga bo'lgan muhabbatni shakllantirishda interaktiv usullar. *Ta'lim va Jamiyat*, 7(2), 59-65.